Gönderim Tarihi: 30.05.2019

Kabul Tarihi: 01.08.2019

AKİS DERGİSİ'NİN GÖZÜNDEN 6/7 EYLÜL 1955 6/7 September 1955 from the Review of Akis Magazine

Ece YÜKSEL

Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi
yukselece@gmail.com.

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Kıbrıs meselesinde izlediği politika yüzünden gerilmeye başlayan Türk-Yunan ilişkileri, meselenin Londra Konferansında 'da çözüme kavuşturulmamasından ötürü kopma noktasına gelmiştir. Fakat bardağı taşıran son damla, İstanbul Ekspres gazetesinde çıkan, Selanik'te Atatürk'ün evinin bombalandığı haberidir. Olayı protesto etmek için Taksimde toplanan gençler ve öğrenciler, dağılmak üzereyken, aralarından bazıları Beyoğlu'na yönelerek Rum esnafın ev ve iş yerlerine saldırıya başlamıştır. Asker asayışı sağladıktan sonra geriye harabe bir İstanbul kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: 6/7 Eylül Olayları, DP, A. Menderes, Kıbrıs, Akis Dergisi. .

Abstract

Turkish-Greek relations, which began to be strained by the policy they pursued on the Cyprus issue, came to a breaking point because the issue was not resolved at the London Conference. But the last straw is the news in the Istanbul newspaper Ekspres that Atatürk's house was bombed in Thessaloniki.

As the young people and students gathered in Taksim to protest the incident, some of them started to attack the houses and businesses of Greek craftsmen. After providing the public order, there was a ruined Istanbul.

Keywords: 6/7 September Events, DP, A. Menderes, Cyprus, Akis Journal.

1. GİRİŞ

6/7 Eylül hadiseleri, İstanbul Ekspres gazetesinde çıkan ve Atatürk 'ün doğduğu evin bombalandığına dair haberinin duyulmasından sonra başlamıştır. Kısa süre içinde büyüyen olaylarda, Rumlara ait ev ve iş yeri zarar görmüştür. Güvenlik güçlerinin müdahalesi geciktiği için maddi hasar da hayli fazladır. Fakat bu durum, hadise bastırıldıktan sonra ve sabahın ilk ışıkları tespit edilebilmiştir (Ayaz,2015,82).

Olaylara karıştığı belirlenen sanıkların bir kısmı, 1955-1957 yılları arasında görülen davalarda beraat etmiştir. Ancak, 27 Mayıs 1960 ihtilali sonrasında Başvekil Adnan Menderes ve kabinesinin yargılandığı Yassıada Davasında, 6/7 Eylül olayları gündeme gelmiştir. Mahkeme, Demokrat Parti lideri Menderes ile kabinesinin ihmali olduğu kanaatine varmıştır. Yargılama sonunda, dönemin cumhurbaşkanı Celal Bayar da ihmali bulunduğu gerekçesi ile ceza almıştır. Dönemin basını, Yassıada Mahkemesinin yaptığı

süreci başından sonuna takip etmiştir. Muhalif kanadın sesi Akis Dergisi de, süreci, sütunlarına taşımış ve okuyucusuna karşı vazifesini yerine getirmiştir.

Türk siyasetinde Demokrat Parti, 10 yıllık iktidarı boyuna, basına uyguladığı sert sansüre rağmen, Akis dergisi gibi yayınlar ile basının gelişimine katkı sağlamış önemli bir siyasi figürdür.

6/7 Eylül 1955 olaylarının Akis Dergisi'ndeki Yansımalarını yorumlayabilmek için, olaylardan önce ülkenin içinde bulunduğu şartları, olayın sebeplerini dönemin siyasi ve diplomatik atmosferi içerisinde değerlendirmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

2. DEMOKRAT PARTİ'NİN KIBRIS POLİTİKASI

1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti, ekonomik ve siyasi talepleri karşılamak konusunda, başlangıçta yeterli politikalar üretmiştir. Fakat zamanla ortaya çıkan sorunlarda çoğu zaman tatmin edici çözümler üretme konusunda başarısız olmuştur. Serbest piyasa politikasının uygulamasındaki aksaklıklar ve Amerikan yardımı, DP'nin en çok tenkit edildiği konulardır.

Türk- Amerikan ilişkilerinde çerçevesinde, Amerika'ya taviz verilmesi olarak yorumlanan hadiselerin başında, NATO üyesi olmadığı halde, Türkiye'nin, Kore'ye asker göndermesi kararını gelir. Demokrat Partili siyasetçiler meclis konuşmalarında, yapılan eleştirilere sert yanıtlar vermekten çekinmemektedir. Kötüye giden ekonomi ve siyasi çekişmelerin seçimlere yansımamasından çekinen iktidar, basına sansür getirmiştir. Bu sansür kararı, başta muhalefet partisi olmak üzere aydınlar ve öğrenci cemiyetleri tarafından kınanmıştır.

DP hükümetinin Kıbrıs meselesine dair nasıl bir tavır sergilediğini anlamak için, öncelikle Başvekil Menderes'in düşüncelerine yer vermek uygun olacaktır. Kıbrıs'ta özellikle 1954 'te tırmanan terör olayları sebebiyle, Türk ve dünya kamuoyuna hitaben, 24 Ağustos 1954 'te Liman Lokantasında bir konuşma yapan başvekil, Kıbrıs konusunda Türkiye Cumhuriyeti'nin asla taviz vermeyeceğinin, Türkiye'nin talepleri yerine getirilmediği takdirde ise zaten Kıbrıs meselesinin de asla çözülmeyeceğini ifade etmiştir (Gürçan,2006: 64).

3. LONDRA KONFERANSI VE KIBRIS MESELESİ (29 AĞUSTOS- 6 EYLÜL 1955)

Tarih boyunca pek çok kez farklı devletin egemenliği altına girmiş olan Kıbrıs, 1571'de, II. Selim döneminde Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914'te ise ada İngiltere tarafından egemenlik altına alınmıştır.

1923 yılında ise, Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş ve Türkiye Cumhuriyeti, İngiltere'nin adayı ilhakını tanıdığını duyurmuştur. 1925'e gelindiğinde Kıbrıs artık kaçınılmaz olarak bir İngiliz sömürgesidir. Tıpkı Ege Adaları gibi Kıbrıs adasında da hakkı bulunduğu iddiasından hiç vazgeçmeyen, Yunanistan, Megali İdea'sını 1930'dan itibaren ENOSİS (Kıbrıs Adasını da içine alan Büyük Yunanistan) hayali ile, harekete geçmiştir. Bu durumdan hoşnut olmayan İngilizler, sert tedbirler ile Yunanistan'ı engellemiştir (Keenan,2017:149).

1939-1945 yılları arasında, II. Dünya Savaşı'na girmeyen Türkiye, uyguladığı dengeli bir dış politika ile, Almanya, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya gibi devlerin kavgasında uzakta kalarak, hem toprak bütünlüğünü korumuş hem de bir tek insanını bile feda etmemiştir.

1946 yılı Türk siyasi hayatında bir dönüm noktasıdır. 7 Ocak 1946 'da Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Celal Bayar öncülüğünde kurulan Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950'de tek başına iktidara geldi. Cumhuriyet Halk Fırkasının artık zamanını doldurduğuna ve memleketin sorunlarına çözüm bulamadığına inan kitleler, Menderes'i iktidara taşıdı.1950-1960 arasındaki 10 yıllık iktidarı boyunca Demokrat Parti'nin iç ve dış politika, ekonomi, ,kültür, eğitim, gibi farklı alanlardaki faaliyetleri kısaca şöyle özetlenebilir; DP Hükümeti öncelikle ekonomiyi ele almıştır. Bu kapsamda partinin serbest piyasa ekonomisine ağırlık verdiği görülmektedir. Devlete ait kurum ve kuruluşlar geliştirilirken aynı zamanda özel sektörün desteklenmesi ile açılan yeni işletmenin sanayileşmeyi katkı sağladığını söylemek mümkündür. Özel sektör dışında, memleketin her bir köşesindeki boş arazilerin tarıma açılabilmesi için, çiftçiye kredi verilerek topraklandırılması sağlandı. Bütün bu atılımların yapılması için devlet hazinesi kâfi gelmeyince, Demokrat Parti, dışardan yardım almaya başladı.

Amerikan yardımı piyasaya canlılık ve bolluk getirirken bu durum doğal olarak seçimde bir memnuniyete yarattı. Amerikan yardımı ekonomik dar boğazdan kurtuluşu sağlarken bir kapıdan geçmesine de vesile oldu. Bu geçiş, Türkiye'nin NATO'ya üye olarak girişidir. Bu gelişme, Türkiye'nin dış politikasındaki değişimin de başlangıcı olmuştur (Dinç,2008:5).

Türkiye bu tarihten sonra, Ortadoğu, Balkanlar ve Kıbrıs'ta yeni politikalar üretmesi gereken bir dönemin içine girmiştir.1953 'te Yugoslavya ve Yunanistan ile Dostluk ve İşbirliği anlaşması, 1954'te Balkan İttifakının

imzalanmıştır. Bu antlaşmalar ile Türkiye, Balkanlardan gelecek bir saldırı ihtimaline karşı sınırlarını güvence altına almıştır. Yunanistan ve Yugoslavya ile görüşmeler devam ederken, görüşmelerin kesilmesine sebebiyet verecek bir provakasyon ihtimaline karşı, DP Hükümeti, İzmir ve Kıbrıs 'ta, miting düzenlenmesine izin vermemiştir (Armaoğlu, 1959: 61).

Türkiye ile Yunanistan arasında bir süre durulan sular, Kıbrıs Başpiskoposluğuna Makarios'un seçilmesi ile yeniden hareketlenmeye başlamıştır. Makarios'un seçimi Rum kesiminde ENOSİS'i alevlendirmiştir. Kıbrıs için diplomatik girişimlere başlayan Yunanistan konuyu Birleşmiş Milletler gündemine taşımıştır. BM Kıbrıs'a bağımsızlık vereceğinden son derece emin olan Yunanistan, Birleşmiş Milletler Anayasası'nı kendisine referans olarak almıştır. Söz konusu yasanın birinci maddesinde, BM'nin kuruluş amacının, tüm dünyada barışın sağlanması olduğu belirtilmektedir.

Barışı sağlamanın tek yolu ise, tüm dünya milletleri arasındaki, barış ve dostluğun sağlanmasıdır. Bu barış ortamının korunması da, yine BM teşkilatının görevidir. Aynı yasanın 35.maddesine göre, dünyanın herhangi bir yerinde, herhangi iki devlet arasında bir anlaşmazlık durumunda, BM 'e üye devletlerden biri müdahale ederek barış yapılmasını sağlayacaktır.

İşte Yunanistan, bu 35. Maddeyi, Türkiye ile Kıbrıs yüzünden yaşadığı anlaşmazlığa bir çare olarak görmektedir. Fakat Yunanistan aynı anayasanın 2.maddesinin 7.fıkrasında belirtilen hükümleri hesaba katmamaktadır. Buna maddede belirtilen hükümlere göre; Birleşmiş Milletler Teşkilatının, üye ülkelerin iç işlerine karışma hakkı yoktur. Yunanistan'ın hesaba katmadığı diğer bir husus ise; Kıbrıs konusunda taraf olan İngiltere'nin, Kıbrıs sorununu, kendi iç meselesi olarak kabul etmesidir. Bu sebepten İngiltere, Kıbrıs konusunda Birleşmiş Milletler Teşkilatını yetkili olarak görmemektedir. Aslında İngiltere de bu tutumu ile bazı hususları göz ardı ettiğini kanıtlamaktadır.

Şayet, Kıbrıs yüzünden, Türk ve Yunan tarafı karşı karşıya gelirse, bu durumdan dünya barışı da olumsuz etkilenecektir. İşte buna mani olmak için Birleşmiş Milletler teşkilatı konuya dâhil olmak zorundadır. Peki ya gerçekten de, Kıbrıs meselesi, İngiltere'nin bir iç meselesi midir? Eğer yanıt Evet ise o zaman, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu toplanarak bir karar verecektir. Eğer Yunanistan, tezinde haklı ise, kurulacak olan BM Tahkikat ve Uzlaştırma Komisyonu, hazırlayacağı rapor ile gereğinin yapılmasını sağlayacaktır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, ilgili devletlere ve bütün üye ülkelere hazırlanan rapor üzerinden önerilerde bulunabilir. Eğer, İngiltere haklı görülürse, Kıbrıs meselesi, BM'nin gündemine

alınmayacaktır (Akis,26 Eylül 1954: 10).

Birleşmiş Milletler ve Yunanistan cephesinde Kıbrıs konusunda bu gelişmeler yaşanırken, konu ile ilgili olarak Türkiye’de yaşanan gelişmelere bakacak olursak; Birleşmiş Milletler ’de Kıbrıs meselesi hakkında görüşmeler devam ederken, aynı tarihlerde New York’ta bulunan Faiz Kaymak’ın (Kıbrıslı, gazeteci, siyasetçidir), o dönemde bir gözlemci olarak Amerika’da bulunduğu sanılmaktadır. Aslında daha sonraları bunun böyle olmadığı ve Kaymak’a Kıbrıslı Türkler ’in haklarını savunma görevinin bizzat Başbakan Menderes tarafından verildiği anlaşılabacaktır. Yunan delege, toplantı sürerken hala, Türkiye’nin Kıbrıs meselesinde taraf olmadığı konusunda açıklamalar yaparak, BM ‘e üye ülkeleri ikna etmeye çalışmıştır. New York’ta bunlar yaşanırken, Atina’da bir araya gelen, Canon Kirye (Amerika’nın Atina Büyükelçisi) ve Stefanopulas’ (Yunanistan Dış İşleri Bakanı), Kıbrıs meselesini görüşmektedir.

Amerikalı elçi, Yunan dış işleri bakanına, eğer Kıbrıs ile ilgili ısrarcı olmaya devam ederlerse, , Amerika’nın Yunan tezini desteklemeyeceğini söylemiştir. Hatta Birleşmiş Milletler toplantısında sıra oylamaya geldiğinde, Amerika’nın ret oyu kullanacağını da sözlerine eklemiştir. Görüşmeden sonra ikili basının demeç vermiş ve Kirye, Stefanopulos’a söylediklerini bir kez de gazetecilere karşısında tekrarlamıştır.

Atina’da yapılan açıklamanın ardından, New York’ta Birleşmiş Milletler Siyasi Komitesinde, Kıbrıs meselesi için karar aşamasına gelinmiştir. Üye ülkelerden birçok delege söz aldıktan sonra sıra Yunan deleğe gelmiş ve söz alan, Kiru, Amerika’dan da istediği desteği alamamış olmanın da verdiği hezeyan ile , “Eğer Birleşmiş Milletler, Kıbrıs meselesini sükûnetle çözemez ise, olaylar hiç istenmeyen olaylar yaşanabilir” diyerek, Yunan tarafının asıl niyetini paylaşmakta bir sakınca görmemiştir. Bu açıklamaya rağmen, Birleşmiş Milletler geri adım atmamış ve Yunanistan’ın Kıbrıs ile ilgili talepleri reddedilmiştir (Akis, 18 Aralık 1954:4).

Bundan sonra Yunanistan, BM ve ABD desteği olmadan kendisini, tek başına hak sahibi olarak gördüğü Kıbrıs için, silahlı mücadele verme kararı alacaktır (Babaoğlu,2018:326).

Kıbrıs’a diplomasi ile sahip olamayan Yunanistan’da, 1955’te kurulan EOKA (Ethniki Organosis Kibriyon Agoniston) örgütü, adada kanlı eylemlere başlayınca, adadaki Türkler, bu kanlı terör örgütüne karşı ilk direniş Kıbrıs Türkleri Türk Mukavemet Teşkilatını kurmuştur. Kıbrıs’ta olan bitenler, Türk basınında yer almaya başladığında, anavatanda, Yunanistan’a karşı büyük bir tepki ortaya çıkmıştır. Öte yandan, İstanbul

Fener Rum Patrikhanesi lideri Athinagoras, açıklamalarda bulunmuş ve EOKA'nın Kıbrıs'taki eylemlerini bitirebileceğini iddia etmiştir. Fakat patriğin bu açıklaması, EOKA ile patriğin aynı tarafta olduğu algısını yaratmış ve patriğin bu tavrı, Türk gazetelerince eleştirilmiştir.

Bunun üzerine Türk kamuoyunda bir tepki doğmuş, fakat herhangi bir taşkınlığa sebebiyet vermemek için, polis tarafından, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi çevresi, 29 Ağustos 1955 tarihinde koruma altına almıştır. Rum basınında, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu M. Kemal Atatürk hakkında çıkan haberler, Türk halkını daha da tahrik etmiştir. İki tarafın gazetelerinde çıkan haberlerin, karşılıklı bir propaganda faaliyetinin sonucunda yayınlanmış olabileceği iddiasında bulunanlar da vardır (Genç,2008).

4. 6 / 7 EYLÜL OLAYLARININ BAŞLAMASI

Londra'da Kıbrıs sorunu hakkında yapılan toplantılar devam ederken, Türk Dışişleri Bakanı Zorlu yaptığı konuşmasında Türk Tezini açıklamıştır.

Kıbrıs konusunda, İngiltere kendisine bir muhatap arıyorsa bunun Türkiye olacağını ve Yunanistan'ının saf dışı bırakılması gerektiğini dile getirmiştir (Önal,2014:167).

Zorlu'nun bu açıklamalarını dinleyen pek çok üye ülke delegesi tarafından alkışlanmıştır (Akis 10 Eylül 1955,S.70: 5).

Zorlu'nun açıklamalarını geç kalınmış olarak yorumlayan kesime göre, bu beyanat, Yunanistan konuyu, 1951'de BM genel kuruluna taşıdığı sırada yapılmalıydı.

İngiltere'nin Kıbrıs politikasının eleştirisi ise uzaktan değil, kendi en ünlü basın organı olan "The Times" dergisinden gelmiştir. Dergide çıkan makalelerde, Kıbrıs sorunun hep ertelenmesi tenkit edilmektedir. Aslında bu tutum yüzünden Türk-Yunan dostluğu zedelenmiştir. Her iki devlet için ulusal bir davaya olarak kabul edilen Kıbrıs için, Londra'da devam eden görüşmeler bir sonuç vermeyince, Zorlu, Londra Konferansı devam ederken artık bu meseleyi 5 yıl süre ile dondurmaktan başka çare olmadığını düşünmeye başlamıştır (Birand vd, 199: 37).

Ancak işler umulduğu gibi gitmemiş ve Selanik'te Ata'nın doğduğu evin bombalandığı haberi gündeme bomba gibi düşmüştür. Olayın duyulması ile birlikte, başta Kıbrıs Türk'tür Derneği'nin çağrısı ile öğrenci birlikleri, Taksim Meydanında bir protesto mitingi düzenleme kararı alacaktır.

Türk Dışişleri Bakanı Zorlu, tam bu hadiseleri, konferansa taşımayı düşündüğü sırada, olaylar bir protesto mitinginden, çıkarak bir trajediye dönüşmüştür. İstanbul'da Bayar ve Menderes'in Ankara'ya dönmek için hazırlandığı sırada, toplanan kalabalık birden İstiklal Caddesinde bulunan gayrimüslimlerin dükkânlarını taşlamaya başlaması olayın fitilini ateşleyen ilk kıvılcım olmuştur (Özçelik,2013:258).

Bu olaylar başladığı, sırada devlet erkânı, Celal Bayar ve Başvekil Menderes, İstanbul'da Park Otelde bulunuyordu. Hadiseler ise, kontrol altına alınamıyor, saatler ilerledikçe, bir salgın mikrobu gibi başka noktalara sıçırıyordu. Başvekil ve Bayar bunun üzerine Ankara yolundayken, İstanbul'a dönme kararı aldı.

İstanbul'daki hadiselerden haberi olmayan, Zorlu, tren garında bulunan devlet erkânına müzakere hakkında bilgi vermek için aradığında, olay hakkında bilgi sahibi olmuştur.

Çıkan olaylara rağmen, Menderes, Zorlu'ya Türkiye'nin Kıbrıs konusunda asla taviz vermeyeceğini söyleyerek ve konferanstan ayrılması talimatını vermiştir. Öte yandan başkent Ankara'da, Büyük Millet Meclisinde bulunanlar, merak içerisinde İstanbul'dan gelecek haberleri bekliyordu. Daha sonra anılarında, Demokrat Parti vekili Mükerrer Sarol, Menderes'in ağzından "*Örfi idare ilan edilecektir*" sözünü duyduğunu ifade etmiştir. Askerin müdahalesi ile kontrol altına alındığı sanılan hadise, kısa süre sonra yeniden alevlenmiştir (Güven,2005: 31).

İstanbul'un geneline yayılan ve 100 bin kişinin katıldığı tahmin edilen 6/7 Eylül hadisesi, İstanbul'la sınırlı kalmayıp İzmir, Ankara, Bursa, Samsun, Adana ve Eskişehir'e de sıçramıştır.

Gazetelerde çıkan, "*Madem Yunanlılar Türk Konsolosluğu'nu bombaladı, öyleyse onların bayrağı da artık Konak Meydanı'nda dalgalanmamalı*" haberi İzmir halkını harekete geçirmiştir. Aynı tarihlerde İzmir Enternasyonal Fuarı sebebiyle Yunanistan Pavyonu da fuarda bulunuyordu. Bu sebepten kalabalığın hedefi Konak Meydanındaki bayrak olmuştur.

Gençlerden oluşan kalabalık; "*Kıbrıs Türk'tür!, Gâvurlara ölüm!*" diyerek bayrağı indirip yakmıştır. İstiklal Marşı okuyarak Yunan bayrağının yerine Türk bayrağını göndere çekmiştir. Bundan sonra dağılacığı sanılan grup limana yönelmiş ve Yunan gemilerine saldırmıştır.

Bu olaydan sonra İzmir'de de asker, kalabalığa müdahale etmek zorunda kalmıştır. Aynı saatlerde Alsancak'ta da bir Rum Kilisesi yakılmış,

çocuk hastanesi yakınlarındaki Katolik Kilisesi de ateşe verilmiştir.

Hadiseler sırasında, İzmir Emniyet Müdürü olan Zeki Demiroğlu'nun göstericiler tarafından atılan taş kafasına isabet etmiş ve emniyet müdürü yaralanmıştır. Öfkeli kalabalık, Alsancak semtinde bulunan İngiliz Kültür Heyeti binasını yakmıştır. Mesudiye Mahallesiindeki Yunan Konsolosluk kâtibinin evine giden bir gruba asker mani olmuştur. Gösteriler esnasında 15 kişi yaralanmış ancak bunlar çevre hastanelerde tedavi altına alınmıştır.

Başkent Ankara'da da yaşanan hadiseler, İstanbul'daki kadar şiddetli olmamış ve basına yansımamıştır. Fakat gece 01.00 sularında Ulus Meydanı'nda toplanan 50 kadar genç: "*Kıbrıs Türk'tür*", "*Kahrolsunlar*", "*Öcümüzü alacağız*" şeklinde slogan attıktan sonra emniyet güçlerince dağıtılmıştır.

Bir süre sonra aynı gençler Cebeci'ye doğru yeniden harekete geçmiş ve sayıları da 600 'ü bulmuştur. Olay mahalline derhal intikal eden, Ankara Emniyet Müdür Yardımcısı göstericileri dağılmaya ikna edememiştir. Çıkan arbedede, atılan taşlardan polis ve jandarma yaralanmıştır. Sabaha karşı kontrol altına alınan olayda, göz yaşartıcı bomba kullanılmıştır. İfadesi alınan 400 göstericiden 60'ı tutuklanmıştır (Ayaz, 2015: 68).

Eskişehir'de 7 Eylül günü çıkan olaylarda, sadece, Köprübaşı mevkiinde toplanan ve gazete kuyruğuna girenler yüzünden otobüs seferlerinde aksamalar meydana gelmiştir.

Bu durum kısa sürede büyümeden kontrol altına alınmıştır. Bursa'da, İstanbul'da yaşananlar üzüntü ile karşılanırken kentte bulunan 97 Rum vatandaş otellere yerleştirilmek suretiyle tedbir alındığı bilinmektedir.

Ülke çapında yerel gazeteler satış rekoru kırarken, İstanbul gazetelerinde aynı izdiham yaşanmasın diye polis nezaretinde satış yapılmıştır. Adana'da olaylar infiale sebep olmuş, gösteri yapılması için valilikten izin isteyen grup ret cevabı alınca, toplanan kalabalık Atatürk Parkı istikametine yürüyüşe geçmiştir. Ancak alınan güvenlik tedbirleriyle olaylar büyümeden bastırılmıştır (Sakin,2010:380).

4.1. Olayın Fail ve Sebepleri Hakkındaki Düşünceler

6/7 Eylül hadiseleri hakkında, kim tarafından başlatıldığı, önceden planlanmış bir tertip olup olmadığı, eğer bir tertip ise arkasında hangi güçlerin yer aldığı sorusunun cevabı, bugün bile hala tartışılmakla birlikte,

failler hakkında ortaya atılan iddialar 4 grup altında toplanabilir;

Grup1: Olayların gerçek sorumlusu, Başvekil Menderes ve DP Hükümetidir. Hükümetin uygulamış olduğu politikalar yüzünden ekonomi bozulmuştur. Bu da toplumu huzursuz etmektedir.

Grup 2: Muhalif tarafından ağır eleştirilere maruz kalan hükümet, bütün bunlardan kurtulmak için böyle bir olay tertiplemiştir. Ayrıca Londra Konferansından, Türkiye lehine bir sonuç çıkmadığı için, Türkiye bu olay vesilesiyle haklı çıkartılmak istenmiştir. Olayın tertip olduğunu düşünen gruba göre; NATO, olayların arkasındadır ve Türk Milli İstihbarat teşkilatı, o dönemdeki adı ile MAH, olayların gerçek failidir.

Grup 3: Bu gruptakiler, Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti ve Milli Türk Talebe Birliği'nin ortak çalışması sonucu, işçi sendikalarını harekete geçirmiştir. Onlara göre sosyalizmi savunan Rusya bu işçilerin destekçisidir.

Grup 4: Bu grupta 3. Gruptakiler gibi, Türkiye'nin NATO üyesi olmasından hoşnut olmayan Sovyet Rusya'nın, Türk-Yunan ilişkilerini bozmak için, ajanları vasıtasıyla böyle bir hadiseyi planlamıştır.

6/7 Eylül hadisesi hakkında ortaya atılan son bir iddia ise; İstanbul Ekspres gazetesinin, önceden olaydan haberdar olduğudur. Hatta bu sebepten gazete kâğıtlarını bile yedeklemiştir. Günlük tirajı 30 bin olan gazete olaylar yüzünden 300 bin adet gazete satmıştır (Babaoğlu, 2013: 1351).

Hadiseler hakkında ülke içerisinde bu tür iddialar ortaya atılırken, bir de dünya kamuoyunun iddia ve yorumlara bakmak, olayın tahlili açısından faydalı bir tutum olacaktır.

Atina'da çıkan "*The Constantinopolitan Society*" adlı dergi, 6/7 Eylül hadiselerinin sorumluluğunu tamamen Türk Hükümeti'nin sırtına yüklemiştir. Derginin iddialarına göre bu bir senaryonun uygulanmasıdır. Yunan basınının bu şekilde düşünmesi ve bu doğrultuda yayın yapması kendileri açısından son derece doğaldır.

Fakat asıl soru, 6/7 Eylül'de İstanbul'da, birden fazla yabancı kuruluşun toplantısının yapıldığı bir zamanda, bu türden ses getirecek bir eylem yapılmasının asıl Türkiye'ye zarar vereceği gerçeğidir. Bu noktada asıl sorgulanması gereken, hükümetin hem iç hem dış siyasetine zarar verecek böyle bir tertibin içinde olup olmayacağıdır (Babaoğlu,2013:1355).

5. AKİS DERGİSİ

15 Mayıs 1954 tarihinde yayın hayatına başlayan Akis, güncel ve

politik haberleri konu alan bir dergidir. Okuyucusuna iç ve dış politika haberleri başta olmak üzere, iktisat, maliye, tıp, spor, sanat, kültür, sinema alanlarında bilgi veren dergi, aydın bir okuyucu kitlesine hitap etmeyi hedeflemiştir.

1954 seçimlerini kazanan Demokrat Parti, seçimden sonra basın üzerindeki sansür uygulamasını arttırınca, Akis de bu furyadan nasibini almıştır. Buna rağmen iktidarın politikalarını eleştirmekten vazgeçmeyen Akis, zaman içinde Demokrat Partili okuyucularında tepkisini çekmeye başlamıştır. Artık hem iktidarın hem de seçmenin gözünde, Akis Cumhuriyet Halk Partisi'nin yayın organıdır. İnsanları bu düşünceye sevk eden iki olay yaşanmıştır (Çelebi,2017: 99).

Derginin imtiyaz sahibi Metin Toker 'e göre, bu yargının oluşmasında DP 'li Sarol ile Akis dergisi arasında yaşanan dava hayli etkili olmuştur. Toker'e göre, A Sarol'un sahibi olduğu "*Türk Sesi*" gazetesinin, ilkokullarda bile dağıtılması ve ayrıca pek çok devlet dairesinin bu dergiye abone edilmesini, haber yapan Akis, birden DP'nin hedefi haline gelmiştir. Olayın fotoğraflarıyla Akiste yayınlanmasının ardından, Devlet Bakanı Sarol, bunu bir hakaret kabul ederek, Akis'i dava etmiştir. Ülkenin siyasi gündeminde bomba etkisi yapan bu haber, okuyucunun hayli ilgisini çekmiştir. Derginin tirajı yükselmiştir. Derginin sahibi Toker, görülen davada beraat etmiş, Sarol ise Demokrat Parti 'den ihraç edilmiştir. Fakat daha sonra, Akis- Sarol davası yeniden açılmış, dergi hakkındaki ceza paraya çevrilmiştir.

Davayı takip eden muhalif kesim, aslında asıl hedefin Akis değil, İnönü ve CHP olduğu yorumunu yapmıştır. Derginin sahibi Toker aynı zamanda İsmet İnönü'nün damadıdır. Kıbrıs meselesini daha en başından beri takip eden Akis, konu ile ilgili olarak DP ve Menderes'in politikalarını eleştiren yazılar yayınlamıştır.

Kıbrıs meselesi daha uluslararası arenada çözülmeden patlak veren 6/7 Eylül hadiselerine zamanında müdahale edilmediği görüşünde olan kesimler tarafından, Akis dergisinde yapılan haberler son derece kıymetlidir. Akis, hadiseyi, Yassıada Davası sonuçlanıncaya kadar takip ederek, okuyucularını günü gününe olan gelişmelerden haberdar etmiştir.

27 Mayıs 1960 ihtilali ile DP Hükümeti, Menderes ve Bayar'ın yargılandığı davalar sonrasında, bir süre daha yayın hayatına devam eden Akis Dergisi, 31 Mayıs 1967 'de, Toker'in ifadesi ile artık misyonunu tamamlayarak, yayın hayatına veda etmiştir (Çelebi,2017:101).

5.1. 6/7 Eylül Olaylarının Akis Dergisi'ne Göre Tahlili

6/7 Eylül 1955 tarihinde yaşanan toplumsal hadiseleri, özünde, Kıbrıs sorunu yüzünden, her iki toplumunda milliyetçi duyguların en yoğun olarak yaşandığı bir süreçte, tahrik unsurlarının da etkisiyle yaşanmış müessif bir vaka olarak tanımlanmasının yanlış olmayacağı kanaatindeyiz.

Atatürk'ün doğduğu eve atılan bomba, Türk halkı üzerinde yaratmış olduğu nefret duygusu, bir miting ile protesto edileceği sırada, bir linç ve yağmaya dönüşmesi, olay durulduğu zaman, Türk toplumunda da tepkiyle karşılanmıştır.

İstanbul Ekspres gazetesinde büyük harfler ile manşetten verilen haberin ardından havanın kararması ile beraber Taksim'de insanların toplanan insanlara belki de zamanında müdahale edilebilseydi belki de bu olay hiç yaşanmayacaktı. Muhtemelen güvenlik güçleri de, kalabalığın birkaç slogan atıp dağılacağını düşündü. Fakat kalabalık dağılmamakta ısrarlıydı. Bu gelişmeler üzerine, Başvekâletten, Örfi İdare ilan edileceği duyuruldu (Kaya,2011: 90).

Akis Dergisi, Örfi İdare kararının öncesi ve sonrası yaşananları şöyle anlatır; İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik olmak üzere, İstanbul valisi ve diğer bürokratlar, , yorgun, şaşkın ve kararsızdı. Başbakan Menderes 'ten gelecek haber gecikmiş, ağır işleyen bu süreç yüzünden hadiseler müdahale gecikmişti.

12 Eylül günü, Ankara 'da toplanan meclisin gündeminde, Örfi İdare tartışması başladı. Menderes Hükümeti'nin kararsızlığı, siyasi çekişmeler, muhalif eleştirilerin gölgesindeki, mecliste, vekiller hükümetten bir an önce olayların faillerinin bulunarak cezalandırılmasını talep ediyordu.

Kulislerde en çok merak edilen detay, çok kısa bir sürede 10.000'lerce sopa ve demirin insanların eline nasıl geçtiğidir. Gerçekten birileri tarafından mı dağıtılmıştır? Bu konu hakkındaki iddialar araştırılmalıdır. Gerçekten, birileri bu olayları önceden mi planlamıştı? İstanbul'un göbeğinde gayrimüslim dükkân sahipleri için "*Onca para kazanıp iki kuruluşluk malı iki liraya satıp zengin oluyorlar*" söylentisini kim kulaktan kulağa yaymıştı? Hükümet bu soruların cevabını bulup en kısa sürede meclisteki vekilleri ve kamuoyunu aydınlatmalıydı.

Meclis'te, 6/7 Eylül olayları hakkında yapılan toplantılar sırasında söz alan muhalefet lideri İsmet İnönü yaptığı konuşmada, Demokrat Parti Hükümetinin olaylar hakkındaki tahkikatının sürdüğünü ve bu konunun çözümü için iktidar - muhalefet ayrımı olmaksızın meclisin çalışmaya devam

etmesini vurguladı (Güven,2005: 35). Bunun üzerine Demokrat Parti vekillerde İnönü'yü sözlerine alkışlayarak destek vermiştir (Akis, 17 Eylül 1955,S.71:6).

Mecliste söz alan Başvekil Menderes; Olayın bir grup gencin önderliğinde başladığını fakat daha sonra bu gençlere katılan ve Kıbrıs Türk'tür cemiyeti üyeleri olduğu belirlenen kişilerden oluşan kalabalığa karışan, nerden geldiği ve kim olduğu bilinmeyen bazı kişilerce tahrik edilmesi sonucunda yaşanan üzücü hadiseler olduğunu ifade etti. Menderes'e göre, bütün bu yaşananların sorumlusu, ülke içinde bulunan ve komünistlerin kışkırttığı bireylerdir.

Halk şunu bilmelidir ki hükümet de bu yaşanan hadiseler yüzünden çok şaşkın ve üzgündür. Örfi İdare kararının onaylanması için harekete geçen vekiller kabul kararının ardından, örfi idarenin süresini belirlemek için oylamaya geçmiştir. Oylama sonunda, meclis süreyi, 6 ay olarak belirlemiştir (Akis,17 Eylül 1955,S.71:8).

Örfi İdare kararı alındıktan sonra, sabahın ilk ışıkları ile beraber asker, İstanbul sokaklarında asayiş sağladı. İşte gerçekte bundan sonra anlaşılmaya başlanacaktı. Olayın bilançosu çok ağırdı. Beyoğlu sokaklarında insanlar dehşet içinde, Taksimden Tünel'e doğru zar zor ilerliyordu. Dükkânların kepenkleri kırıldı. Tramvay hattı rengârenk kumaşlarla örtülüydü. Kırılmış, parçalanmış buzdolapları, radyolar, bisikletler ve cam parçaları yollara saçılmıştı. Arabalar devrilmişti.

Galatasaray'daki kiliseler ise yanmaya devam ediyordu. Üç dükkândan ikisinin tamamen yağma edilmiş durumdaydı. Kuyumcuların vitrinlerini süsleyen malları, saatçilerin tezgâhları yerlerdeydi. Ara sokaklarda ise olan bitene rağmen halkın öfkesi dinmişe benzemiyordu. Ellerindeki demir çubuk ve sopalarla hala camları kırmaya devam eden ve eşyaları sokağa fırlatanlar vardı. Dükkân sahiplerinin Rum olduklarını bildikleri her yere saldıran şahıslar, bakkal, sütçü, ayakkabı tamircisi demeden yıkıma devam ediyordu (Akis,10 Eylül 1955,S.70: 8).

6. RUM CEMAATİ VE BASININ OLAYLAR KARŞISINDAKİ TUTUMU

6/7 Eylül hadiselerinden önce, Başvekil Menderes ve Fuat Köprülü'nün Fener Rum Patrikhanesini ziyareti, memnuniyet verici bir gelişme olarak karşılanmış ve Cumhuriyet tarihinde bir ilk yaşanmıştı. Fakat bu dostane ilişkiler, kısa süre sonra, Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak söylentileri, adadaki Rumların EOKA örgütünü kurarak başlattığı kanlı terör eylemleri

yüzünden bozulmuştur (Gürcan, 2006: 62-64).

Olaylar kontrol altına alındıktan sonra, Rum cemaatinden kısmen sağduyulu açıklamalar gelmiştir. Cemaat Türk güvenlik güçlerinin olayları bastırmak için pasif bir tutum gösterdiğini de iddia etmiştir. Rum din adamları dışında siyasiler de konu ile ilgili beyanat vermiştir. Bu isimlerden biri de Demokrat Partili milletvekili Alekandros Hacopulos'tur.

Konuşmasında, olayların gizli ellerce tertip edilen planlı korkunç bir hareket olduğunu ve faillerin yakalanıp cezalandırılacağına inandığını söylemiş, Menderes ve Bayar'a, ayrıca tüm vekillere teşekkür ederek konuşmasına son vermiştir (Zorbay, 2019: 167).

Siyasiler ve din adamları cephesinde yukardaki açıklamalar yapılmış gelişmeler, Yunan basınına şöyle yansımıştır; Rum Cemaati dini lideri Patrik Athenagoras'ta İstanbul'da yaşayan Rumları sükûnete davet ederek, İstanbul'da kalmaları için onlara çağrıda bulunmuştur. Hatta Başvekâlet makamına hitaben da bir mektup da kaleme almıştır (BCA 109-339).

Bunun üzerine, İstanbul'da basılan Rum gazetesi Embros gazetesi, toplumu sükûnete davet ederek, Rumların İstanbul'da kalacağını ve yaraların sarılacağına inandıklarını belirten yazılar yayınlamıştır (Babaoğlu,2012: 18). Rum basınının önemli temsilcilerinden olan Apoyewmatini gazetesindeki yazılarda, Embros'ta yazılanlara benzer olup, hem Türk hem Yunan halkı olayı kınamaya ve sağduyulu olmaya davet eden niteliktedir.

7. HASAR TESPİTİ VE YARALARIN SARILMASI

Başvekil Menderes olaydan sonra Beyoğlu'na vardığında ortalık harabe halindeydi. Menderes'in milli bir felaket olarak tanımladığı 6/7 Eylül olayları sırasında tahrip edilen mekânlar ve tespit edilen maddi hasarın Türk Lirası olarak karşılığı kaynaklarda farklılık gösteriyor olsa da şu şekildedir;

Vatan gazetesine göre maddi hasar 2 milyar, Tercüman gazetesine göre 300 milyon liradır. İzmir'de ise toplam maddi hasar yaklaşık 2 milyon liradır. Akşam gazetesi, maddi zararın 2 milyon liraya yaklaştığını bildirmektedir. Aslında burada önemli olan bu rakamlar değil, olayların ülke ekonomisinde yapmış olduğu tahribattır. Zira 6-7 Eylül olaylarının masrafını halk yine kendi cebinden ödemiştir (Akis, 10 Eylül 1955,S.70: 6).

3 büyük kentte bulunan alışveriş mağazaların tahribatından da, ekonomiye verilen büyük zararı görmek mümkündür. Olayda zarar gören vatandaşların zararlarını tazmin edebilmek için, devlet kasasından yapılan

harcama, milli gelirden bir azalmaya sebep olarak, yatırım için harcanacak paranın azalmasına ve doğal olarak da enflasyonun yükselmesine sebep olmuştur. 6/7 Eylül olayları ülke ekonomisi haricinde, Türkiye'nin dış politikasına da ciddi anlamda zarar vermiştir. Türkiye'nin Kıbrıs konusunda haklı talepleri varken bir anda bu olaylar sebebiyle haksız konuma düşmesine neden olmuştur (Güven, 2005: 28).

8. HADİSELERİN DP HÜKÜMETİNE ZARARI

6/7 Eylül hadiselerinden sona iç politika ve hükümete verdiği zararı anlamak için mecliste yaşananlara bakmak faydalı olacaktır;

22 Kasım 1955 'te toplanan Demokrat Parti grubu, mecliste, hem kendi içinde hem de muhalefet kanadından ağır eleştirilere maruz kalmış ve İçleri Bakanı istifa etmiştir. İlaveten, Sarol'un partiden ayrılması ve partinin kurucularından olan Köprülü 'nün de partiyi eleştiren açıklamaları da, parti içerisinde çözümler yaşandığının işareti olarak algılanmıştır.

6/7 Eylül olayları sonuçları ile, DP Hükümetini bir çok alanda zarara uğratmıştır. Ekonomik, toplumsal, kültürel ve diplomatik sorunlar kısa süre sonra bir hükümet buhrana dönüşmüştür. 22 Kasım 1955 'te yapılan meclis grup toplantısında vekiller tarafından dile getirilen rahatsızlıkların başında rüşvet söylentileri geliyordu.

Menderes ve Demokrat Parti, artık kendi partilileri tarafından bile ağır sözler ile eleştirilen bir dönemden geçmeye başlamıştı. Olan bitenin derhal görüşülmesini savuan, Hamit Şevket : *“Gelecek haftaya bırakmaya ne lüzum var. Hükümet buradadır. Başvekil de gelmiştir”* diyerek bir atılımda bulundu (Birand vd,1991: 37).

Tepkilerin ardı arkası kesilmeyince, Ticaret Bakanı Yırcalı, başvekil ile istifasını sundu. Fakat parti içindeki muhalifler, bu istifadan memnun olmadı. Bunun üzerine Maliye Bakanı Hasan Polatkan kürsüye çağrıldı. Bu sırada *“Zorlu istifa”* sesleri mecliste yankılanıyordu. Mecliste üst katta bulunan Menderes, kabinenin toplantıya çağırıldı. Bakanlar Kurulu, 5-10 dakika sürecek bir toplantıda bir araya geldi. Menderes'in yakınında bulunan vekillerden, Hayrettin Erkmen, *“Başvekil üzgün ve heyecanlı gözüküyordu”* dedi. O toplantı sonrası tüm bakanlar istifa etti. Bu toplu istifadan sonra, Menderes, Bayar'ı arayarak kendisi de istifasını sunmak istemiştir.

6/7 Eylül Hadisesi, Menderes Hükümeti'nin büyük bir siyasi kriz yaşamasına sebep olmuş, fakat hükümet 1960 darbesine kadar görevine devam etmiştir (Birand vd,1991: 38).

9. YASSIADA'DA GÖRÜLEN 6 / 7 EYLÜL OLAYLARI DAVASI

Yassıada'da Demokrat Parti Hükümeti'nin yargılandığı davada, 6-7 Eylül olayları, 19 Ekim 1960- 5 Ocak 1961 tarihleri arasında 11 kişinin yargılandığı 20 oturumda görüşülmüştür. Davalarda olaylarla ilgisi bulunduğu iddiası ile 98 tanık dinlenmiştir (Akis,21 Ekim 1960,S.323:4).

Yaşanan olaylar sonrasında failler hakkında ortaya atılan en ciddi iddia, dönemin Başbakan yardımcısı Fuat Köprülü tarafından ortaya atılmıştır. Yeni Sabah gazetesinde yayınlanan bu demeç kamuoyunda büyük şaşkınlık yaratmıştır (BCA 109 340-7).

Fuat Köprülü yaptığı açıklamada, 6/7 Eylül olaylarının mimarının Menderes olduğuna inandığını, planı İstanbul Valisi Gedik aracılığı ile fiiliyata geçirdiğini iddia etmiştir. Aslında Köprülü en başında bu olanların planlı olduğuna inanmak istememiş, olayları komünistlerin başlattığını zannetmişti. Beyoğlu'ndaki yağmalama hadiselerine İçişleri Bakanlığı'nın müdahale etmesi gerektiğine inan Köprülü, bu müdahale gerçekleşmediği için vali Gedik ile tartışmış, hatta bu durum valinin istifasına sebep olmuştur.

6/7 Eylül olayları ile ilgili açılan davalarda herkes beraat etmiş, Menderes Gediği önce Grup Başkanı daha sonra İçişleri Bakanı yapmıştır. Bu durum Fuat Köprülü'yü çok rahatsız etmiştir. "Resmi daha net görmeye başladığım ve olan biteni anladığım için partiden istifa ettim "diyen Köprülü ifadesine devam etti. Hükümetin bir çete gibi çalışmaya başladığını ve 6/7 Eylül olaylarının, planlı bir eylem olduğunu hatta hareket emrini de veren de Menderes'ten başka biri değildi, sözleri ile mahkemedeki ifadesini bitirmiştir (Demir,2010: 53)(Akis, 7 Kasım 1960,S.327: 27).

Mahkeme dönemin İzmir valisi Kemal Hadımlıyı ifadesine başvurmak için çağırdı. İzmir Valisi, Demokrat İzmir gazetesinde meydana gelen hasarda, olaylara geç müdahale etme kararı sebebiyle ihmali bulunduğu gerekçesiyle suçlanıyordu (Akis,21 Ekim 1960,S.323:7-10).

Davanın diğer bir sanığı ise, eski Cumhur reis; Celal Bayar'dı. Mahkeme başkanının kendisine sorduğu, Selanik'te düzenlenen bombalı saldırı haberini nerede öğrendiği sorusuna, Abdullah Efendi Lokantasında Başvekil ve Gökay ile yemek yerken öğrendiğini, söyleyen Bayar, Ankara'ya dönerken trende, olayın kontrol altına alınamayacak bir hale geldiğini öğrendiklerini ifadesine eklemiştir. Menderes ile beraber, Sakarya mevkiinde trenden inen Bayar, araba ile İstanbul'a geri döndüklerini anlatmıştır. Bayar yerine oturduktan sonra, söz sırası Menderes'e gelmiştir.

Menderes, Bayar'ın ifadesinin tam aksi açıklamalarda bulunacaktı.

Mahkeme Başkanı : “*Sanık Adnan Menderes!*” dedi ", Menderes: ”*Çok muhterem reis beyefendi hazretleri, "Benden evvelki sanık yanılıyor"* dedi (Akis,21 Ekim 1960,S.323: 12).

Eski Başvekil önce Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti ile olan münasebetini kısaca anlatmış, sonra Liman Lokantasında yaptığı konuşmasından bahsetmiştir. Menderes, Liman lokantasında yaptığı konuşmada, Yunanistan'ın Kıbrıs planını eleştirmiş ve oldukça sert ifadeler kullanmaktan çekinmemiştir. Menderes konuşmasında özetle, Kıbrıs meselesinde içinde bulunulan zamanda veya gelecekte kesinlikle Türkiye aleyhinde alınacak bir karara tepkisiz kalınmayacağını altını çizmiştir (Gürcan,2006: 62-64).

Menderes'in konuşması bitince, mahkeme heyeti adına, mahkeme başkanı, sorularını sıralamıştır:

“Atatürk'ün evine bombayı kim attı? Türkiye ve Yunanistan tarafından böyle bir hadise düzenlenmemiş ise bunu kim planlamıştır?”. Başvekil Menderes olaylardan komünistleri sorumlu olduğunu iddia ediyordu. Peki, bu iddia doğru ise, Yunanistan mahkemesinin, Oktay Engin ve Kavas Hasan yerine komünistleri yargılaması gerekmez miydi?

Mahkeme başkanı, Menderes'in daha önce alınan ifadesi ve diğer vesikaların okunacağını söyleyerek, Menderes'in yerine oturabileceğini söyledi. Ancak, Menderes bunu kabul etmedi. Ardından, Menderes'in, Soruşturma Kurulunda verdiği ifadesi, grup toplantılarında yaptığı konuşmaların incelenmesine geçildi. İstanbul valisi Gökay'ın istifası, Milli Emniyet Reisi Behçet Türkmen'in raporu ve ayrıca bir polis müfettişinin raporu da okundu.

Daha sonra, Menderes'in 6-7 Eylül olaylarından sonra Yunan başbakanına gönderdiği iddia edilen, taziye mektubunun da okunmasına geçildi. Aslında, mektupta yazılanlar, mahkeme heyeti tarafından, mantıkdışı, karmaşık, saçma kelimeler dizisi olarak yorumlandı. Bu sebepten, mahkeme tarafından, Menderes tarafından yazılmadığına kanaat getirildi.

Mahkeme başkanı Başol, mektubun Menderes'in odasında bulunduğunu söyleyince, Başvekil: “*Makamda bulunan her kâğıt üzerindeki her yazı bana ait değildir. Suçlamaları reddediyorum*” diyerek sözlerini tamamlamıştır (Akis,21 Ekim 1960,S.323: 16).

Menderes'ten sonra kendini savunma sırası eski Dışişleri Bakanı

Fatin Rüştü Zorlu'ya geldi. Sözlerine, Yüksek Savuşturma (Soruşturma) Kurulu diyerek başlayınca, bu dil sürçmesi yüzünden Mahkeme Başkanından uyarı aldı. Daha sonra sözlerine devam eden Zorlu'yu salonda izleyenler, vücut dilinin, mahkemede, 6/7 Eylül olaylarının sorgulamasından son derece rahatsız olduğunu belli ettiğinden bahseder. Zorlu, mahkeme heyeti önünde, Hükümeti, dünya kamuoyu önünde müşkül duruma düşmesinin doğru olmadığını, bütün doğru veya yanlışlarına rağmen, DP iktidarının, 10 yıl boyunca, iktidarda kalıp, uluslararası arena da dâhil olmak üzere, Türkiye Cumhuriyetini temsil ettiğini belirtmiştir.

Akis dergisine göre, Zorlu'nun bu savunması sadece bir demagojiden ibarettir. Ayrıca, Yassıada Davasın 'da, Mahkeme Heyeti, ülkede yaşanan suikast, bombalama gibi hadiseler yoluyla, millet tahrik edilmiş, bazı bakanlar, bazı işleri halletmek için yüzde on komisyon almak suretiyle, haksız kazanç elde etmiştir. Mahkemenin iddianamesine göre, bu çarpık düzenin mimarı, Demokrat Parti'dir (Akis, 21 Ekim 1960, S.323: 17).

Zorlu'nun ifadesini tamamlamasının, ardından, sorgu sırası yeniden eski başvekele, geldi. Kendisine Rum Patriği Athenagoras'ın Türk Hükümetini ağır bir dille suçlayan, mektubu soruldu. Menderes, mektup için o günlerin heyecanı içinde kaleme alındığını düşündüğü için üzerinde durmadığını ifade etti.

Fakat muhalif kesim, Menderes'in aslında böyle düşünmediğini, Rum Patriği Athenagoras'ın mektubunu dikkate almasının nedenini, Rumların oylarını kaybetme kaygısı ile açıklamıştır. Mahkemenin savcısı, 6/7 Eylül olaylarında ihmali olduğu iddiası ile başvekil Menderes'e, hadiseler ile ilgili olarak neden Meclis Tahkikatı açılmadığını sormuştur. Menderes ise; "*Bendeniz gruba tek başıma hâkimdim diye bir mütalaa ileri sürülemez*" diye cevap vermiştir.

Başsavcı patrik Athenagoras ile, 3 kez buluşup ne hakkında görüştüğünü sorunca, Menderes birden sinirlendi ve "*Ne konuşmuş olabiliriz?*" diye cevap verdi.. Bu cevap üzerine, mahkeme heyeti, başka şahitlerin de dinlenmesi için duruşmayı ertelemiştir. Yeniden görüşülmeye başlayan dava sonuçlandığında cevap bulacak soruların başında, gerçekten de Atatürk'ün doğduğu evin bombalanması hadisesi, Zorlu'nun konferansta zor durumda kalması sonucunda, Menderes hükümetinin kurguladığı bir senaryodan mı ibarettir? Sorusu vardır. Mahkeme heyeti, delillerin incelenmesine geçti. Mahkeme başkanı, dönemin örfi idare komutanı Nureddin Aknoz'a, söz verdi. Hangi şartlar altında örfi idare komutanlığına getirildiğini sordu. Aknoz, Cumhurbaşkanı Bayar'ın kendisine, "*Türkiye çok*

müşkül vaziyettedir. Onu ikinci defa siz kurtaracaksınız" denildiğini anlattı (Akis,24 Ekim 1960,S.324: 12).

Mahkeme Başkanı, duruşmaya pazartesi günü devam edileceğini bildirdi. Yüksek Adalet Divanı Başkanı Salim Başol, pazartesi günü 6/7 Eylül hâdiselerinin duruşmasını Salı gününe erteledi Pazartesi Bebek Dâvasını görülecek, mahkeme sonraki gün 6/7 Eylülü sorgulayacaktı (Akis, 31 Ekim 1960,S. 326: 18).

Tanık Kemal Yıldırım çağrıldı. Olaydan sonra arkadaşı olan Mahmut'un dükkânına gitmiş orda konuşurken içeriye İsmail diye biri girmişti. Yıldırım'ın iddiasına göre: DP teşkilatından birkaç isim, 6 Eylül'de çıkacak hadiseler sırasında, Rum esnafın dükkânlarını tahrip etmek için bir liste hazırlamıştı. Bu liste, bu kişilerce insanların eline tutuşturulmuştu. Mahkeme heyeti Yıldırım'ın ifadesine göre tahkikat yapmış fakat tanığın ifadesinde adı geçen Mahmut'un öldüğü tespit etmiş, İsmail'i ise hiç bulunamamıştır.

Mahkeme Başkanı Kemal Yıldırım'a başka bir sözü olup olmadığını sordu. Menderes'in avukatları ise bu iddialara cevap verme lüzumu görmedi (Akis, 31 Ekim 1960,S.326: 19). Fakat tam bu sırada, mahkeme heyeti yeni bir tanığın dinlenmesine karar verdi. Salondaki bütün gazeteciler kalemlerini hazırlamıştı. Kürsünün önüne gelen tanık, mahkeme heyeti huzurunda bildiklerini anlatmaya başladı.

Celal Bayar'ın kendilerine hiç endişe etmemelerini, eğer Selanik'te bir bomba patlarsa İstanbul'daki ve İzmir'deki Rumların günlerini göreceklerini söylediğini anlattı. Bu ifade, mahkeme heyetinin gözünde, olayın bir tertip olduğu tezini güçlendiren delillerdendi. Mahkemeye gelen tanık öğretmen İbrahim Alper'di. Onun anlattıkları ilk defa somut delil sayılabilecek ifadelerdendi.

İbrahim Alper 1955 senesi yazında İzmir'de bulunan Yamanlar kampının müdürüydü.4 Eylül 'de Celal Bayar'ın kampa yemeğe geleceği kendisine bildirilmişti. Bu yüzden Alper, İzmir Fuarı Göl gazinosundan iki garson getirtmişti, masa hazırlanmış ve yemekler söylenmişti. Davetliler arasında Behçet Uz, vali Kemal Hadımlı, D.P. Başkanı Enver Dünder Başer, başyaver Refik Tulga ve Osman Kapanı (Siyasetçi - Demokrat İzmir Gazetesi Başyazarı) de vardı. Yemeğin sonuna doğru konu Kıbrıs meselesine geldi. Enver Dünder Başer, Londra'daki konferansın da gidişatından aldıkları cesaret ile Rumların iyice şımarıldığını, buna bir çözüm bulmak gerektiğini, bu konuda Türk halkının da şikâyetlerinden Bayar'a bahsetti. Bunun üzerine Celâl Bayar şöyle dedi " *Selanik'te bir bomba*

patlarsa, İstanbul ve İzmir, Rumlarının halini o zaman görürsünüz. Hükümet bu hususta kararlıdır. Merak edilecek bir şey elbet yoktur". (Akis 4 Kasım 1960,S.327: 26).

Mahkeme Başkanı, bu anlatılan hadiseyi doğrulamak üzerine diğer tanıklardan sağlıklı bir yanıt alamayacağına inandığı için; "*Orada, tarafsız gibi olması lâzım gelen başka kimler vardı?"* diye sordu. İbrahim Alper düşündü, Göl Gazinosundan getirtilmiş bulunan, garsonları hatırladı. Bunlardan birinin adı Ahmet'ti. Öteki ise, araştırılıp bulunabilirdi. Hâkim, Celal Bayar'ı tanık sandalyesine çağırdı. Fakat Bayar söylenenleri duymuyordu. Bir kulaklık getirildi fakat onu da takamadı fakat yine de : "*Bu şahit yalan söylüyor!"* diye bağırdı. Salonda Bayar ve Alper karşılıklı olarak birbirini suçlamaya devam etti.

Mahkeme heyetinin kafasında, bu son verilen ifadeden sonra, Selanik'te patlayan bomba dışında, İstanbul'da meydana gelen olayların planlı bir eylem olduğu fikri iyice güçlendi. Mahkeme heyeti bunun üzerine, Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti Başkanı Hikmet Bil'in tanık olarak dinlenmesine karar verdi.

Hikmet Bil' in, iddiasına göre ise; Menderes kendisini görmek istemişti. Fakat Menderes'in ifadesine göre; Hikmet Bil kendisinden bir randevu talep etmişti. Sonuç olarak, ikili Başbakanın otomobilinde bir araya gelmişti. Bil, otomobilde konuşulanları mahkemede anlatmaya başladı. Bu sırada Menderes'ten herhangi bir itiraz gelmedi. Hikmet Bil; Kıbrıs dâvası hükümet için sorun yarattığı için Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti'nin feshi istenmiş, fakat Menderes bunu kabul etmemişti. Hatta Menderes cemiyete yardım sözünde bile bulunduğu bahsetti.

Sözlerine devam eden Bil mahkemede, Londra Konferansı devam ederken, Yunanlıların Beyaz Kitap yayınladığını ve bu kitapta, Kıbrıs dışında Bozcaada ve İmroz üzerinde de hak iddia ettiklerinden bahsetti. Bu gelişmeler üzerine, Menderes, Zorlu'nun konferansta yaptığı konuşmanın ardından, Türkiye'nin elini güçlendirmek için yani, konferansı Türkiye lehine çevirmek için, Hikmet Bil'i görevlendirmişti.

Menderes ise temkinli bir biçimde Hikmet Bil'in anlattıklarını dinliyordu. Bil 'in ifadesi bittiğinde, Menderes bir şeyler söylemek için ayağa kalktı. Fakat başkan kendisine söz hakkı tanımadı. Daha sonra diğer tanıkların dinlenmesine devam edildi. Demokrat Parti li Rum vekil Aleksandr Hacıpulos önceki ifadesinde eksikler olduğu için yeniden çağrıldı.

Mahkeme Başkanı Hacıpulos ‘a, bazı zabıta memurlarının ifadelerinde, hadise için, "*Buna dair emirler vardır*" ,(Olay kastedilerek) dediklerini duyduklarını ve olayların planlı olarak gerçekleştiğine dair bilgisi olup olmadığını sordu.

Mahkeme Başkanı : "*Emirleri veren kimdi?* " diye sordu ancak, Rum vekil, net bir cevap vermedi Hacıpulos ‘un mahkeme başkanının sorularına net cevaplar vermemesi, salonda bulunanlar tarafından, Rum vekilin kendi partisini olayların sorumlusu olarak gördüğüne kanıt olarak yorumlanmıştır. Hacıpulos yerine geçtikten sonra meclis zabıtlarının okunmasına geçilmiştir. Başvekil bu iddialar üzerine tekrardan söz istememiştir (Akis,4Kasım 1960,S.327: 28).

Öte yandan Cumhurbaşkanlığı eski başyaveri ve İstanbul’un yeni valisi Refik Tulga salonun kapalı kapıları arkasında ifade veriyordu. Tulga’nın isteği ile duruşma halka kapalı yapılmıştır(Akis,7 Kasım 1960,S.327: 27).

Refik Tulga, Selanik’te patlayan bomba hadisesi ile ilgili olarak ifadesine başvurulmuş isimlerdendi. Büyük Yamanlar kampında Celal Bayar’ın böyle bir mevzudan bahsedip bahsetmediği sordu. Çünkü kamp müdürü Alper, Tulga’nın da orada bulunduğu bahsetmişti Mahkeme heyeti Tulga’nın ifadesine başvurmayı faydalı gördü. Tulga yemekte Bayar’ın söylediği iddia edilen sözleri duyduğunu ifade ederse, Bayar ve Menderes’in beraati mümkün olmayacaktı. Bayar ve Menderes de kendisini dikkatle dinliyordu. Ama Tulga, böyle bir şey duymadığını söyledi. Söz alan Menderes, 2 kişinin daha dinlenmesini talep etti. İlk isim gazeteci Şinasi Nahit Berker idi. Berker, Menderes’in Ankara Hilton oteline misafir ettiği gazetecilerdendi. Başkan Başol, Menderes’in bu isteğini reddetti. İkinci isim, eski yaveri Hayreddin Sümer idi. 6/7 Eylül tarihinde emir subayı olarak vazifede bulunan ve halen binbaşı rütbesi ile görevine devam eden süvari subayı, Hayreddin Sümer ifadesinde şunları söyledi:

"6/7 Eylül hadiselerinde zarar gören vatandaşlara maddi destek verilmesi kararlaştırılmıştı. Muzaffer Ersü Başbakana sunulmak üzere bir liste hazırlamıştı. Ödenek hakkında bir taslak metindi. Meblağ 25-30 milyon lira civarındaydı. Menderesin odasına girdik, listeyi takdim etti. Devrin Başbakanı Ne yapalım. Biz istedik. Sineye çekeceğiz. Maliye Bakanını ara ve durumu bildir' dedi. Bunun üzerine odasından çıktık, Hususi Kaleme döndük" (Akis 18 Kasım 1960,S.331: 27).

Mahkeme Başkanı, tanığın ifadesi üzerine , "*Söylenecek bir şey var*

mi?" dediğinde, Menderes yerinden kalkmamayı tercih etti. Böylelikle davanın ilk bölümü de sona ermiş oldu. Mahkeme Heyeti bütün konular hakkında karar vermek için, son kez toplantıya girdi (Akis, 11 Kasım 1960, S.329: 21).

1961 yılında 5 Ocak tarihinde kararı açıklayan mahkeme; sanıklardan Celal Bayar'ın yargılanma sonucunda, 6/7 Eylül davasından beraat etmesine, Menderes ve Zorlu'nun ise, olayların tertiplenmesinden suçlu bulunduklarına hükmetti. Bu davanın Anayasayı ihlal davası ile birleştirilmesine karar verdi (Demir,2007: 58).

10. SONUÇ

6/ 7 Eylül 1955'te İstanbul'da yaşanan olay, aslında Kıbrıs sorunu için Taksim'de düzenlenen mitinge katılan kalabalık grubun, Yunanistan'ı protesto ettikten sonra dağılması beklenirken, aniden, kalabalığın, birdenbire, Beyoğlu semtine yaşanan Rum esnafa yönelmesi, ev ve iş yerlerine saldırısı ile bir faciaya dönüşen, yakın tarihin en önemli toplumsal olayıdır. Hükümet, İstanbul ile sınırlı kalmayan hadiseyi kontrol altına almak için Örfi İdare kararı almıştır. Olaylar, yatıştıktan sonra yapılan maddi hasar ülke ekonomisine oldukça zarar vermiş hem de Demokrat Parti Hükümetinin iç dinamiğini bozmuştur. Hadiseden sonra partili pek çok isim istifa etmiştir.

Dönemin DP Hükümetinin başı Adnan Menderes, Cumhurbaşkanı Bayar, dışişleri bakanı Zorlu gibi siyasiler, 6/7 Eylül davasında Yassıada 'da yargılanmışlardır. Beraat eden isimler olmasına rağmen haklarında açılan diğer davalardaki suçları da sabit görülen, Menderes ve Zorlu, 6/7 Eylül davasından da ceza almıştır.

6-7 Eylül olaylarından sonra, İstanbul'da yaşayan Rum vatandaşların maddi zararın belli bir bölümü tazmin edilmiş ancak, Rumların büyük bir bölümü Yunanistan başta olmak üzere diğer ülkelere göç ederek, İstanbul'dan göç etmiştir.

Akis dergisi, yayınladığı yazılarda, Demokrat Parti Hükümeti'ni uyguladığı yanlış politikalardan yüzünden toplumun kaosa sürüklendiğini ve bunun sonucunda, 6-7 Eylül gibi büyük kitlesel olayın yaşandığını savunmuştur. Dergi bu tezini, dönemin muhalif siyasetçi ve aydınları dışında, Demokrat Parti'nin kurucularından Fuat Köprülü gibi isimler ile yaptığı röportajlara yer vererek desteklemiştir.

Akis 19 Ekim 1960-9 Ocak 1961 tarihleri arasında yayınladığı sayılarda, Yassı ada mahkemesi sürecinde görülen,6/7 Eylül hadisesi davası hakkında ifade veren tanıkların aktardığı her bilgiyi okuyucusu ile

paylaşmıştır. Hem 6/7 Eylül hem de diğer davalarda suçlu bulunan Demokrat Partili siyasilerin bir kısmı idam cezası almış, suçlu bulunulan Cumhurbaşkanı Bayar ise yaşlılık sebebi ile affedilmiştir.

6/7 Eylül hadisesinin sebebi olarak görülen Kıbrıs meselesi, 1964 yılında yeniden gündeme gelmiştir. Fakat aynı acı olayların tekrarından endişe duyan, dönemin hükümeti, İstanbul'da yaşayan Rum vatandaşları, tedbir olarak sınır dışı etme kararı almıştır. Kıbrıs'ta yaşanan terör olaylarının yeniden başlaması üzerine, Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin başı Başbakan Ecevit ve TBMM Kıbrıs'a bir harekât düzenlenmesi kararını almıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı ile, adadaki Türkler'in haklarını korunmuş ve EOKA'cı Rumların terör eylemlerine son verilmiştir.

11. KAYNAKLAR

- Akis Dergisi
 Akis Dergisi <http://www.ismetinonu.org.tr/akis-dergisi/> (Erişim Tarihi: 25.04.2019)
 Armaoğlu, F. (1959). 1955 yılında Kıbrıs meselesinde Türk hükümeti ve Türk kamuoyu, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt. 14, No. 2/3: , 57-85.
 Ayaz, E.(2015) . 6-7 Eylül olaylarının Türk gazetelerindeki yansımaları, *IAAOJ, Social Science*, 2(2), 82-92.
 Babaoğlu, R. (2012). Türkiye Rum cemaati ve 6/7 Eylül 1955 olayları, *H i s t o r y S t u d i e s International Study of Journal*, Volume 4 Issue 4, ISSN: 1309 4173 (Online), 15-34.
 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)
 Birand, M., DüNDAR, C. & ÇATLI, B. (1991). *Demirkırat bir demokrasinin doğuşu*. İstanbul: Doğan Kitap.
 Cumhuriyet Gazetesi
 Demir, Ş. (2007). Adnan Menderes ve 6/7 Eylül olayları, İstanbul Üniversitesi, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi* , S.12, 6/2007 (2010) : 37-65 .
 Dinç, S. (2008). Atatürk sonrası Türkiye'de iç ve dış politikada gelişmelere genel bir bakış (1938 - 1965) , Ç.Ü. Türkoloji-Makale Bilgi Sistemi http://turkoloji.cu.edu.tr/makale_sistem/tumview.php?id=3680 (Erişim Tarihi :02.08.2019)
 Genç, G. (2008). 53. yılında 6-7 Eylül olayları. *Birikim Dergisi*, <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/251/53-yilinda-6-7-eylul-olaylari#.XMG15EgzbIU> .(Erişim Tarihi: 25.04.2019)
 Gürhan, G. (2006). *6/7 Eylül Olayları*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
 Güven, D. (2005). *Cumhuriyet dönemi azınlık politikaları bağlamında, 6/7 Eylül olayları* . İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
<https://m.bianet.org/bianet/medya/149698-6-7-eylul-1955-i-basin-nasil-gordu>. (Er. Tar. 09. 05. 2019)
 Keenan, B. (2017). *Türkiye tarihi*, İstanbul: Kültürperest , Çev: Emre Öztürk.
 Önal, T. (2014). Fatin Rüştü Zorlu'nun siyasi mücadelesi (Mayıs 1954-Mayıs 1960),

- Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 8 S. 15 Kış (2014) : 161-188.
- Sakin, S. & Dokuyan, S. (2010) . *Kıbrıs ve 6/7 Eylül olayları (Menderes ve Zorlu'nun tarihi sınavı)*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık .
- Zorbay, T. (2019). 6/ 7 Eylül olaylarına TBMM ve kamuoyu tartışmaları çerçevesinde yeni bir bakış, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi: AAM Derg.*, 2019 ; 35 (1) : 99 : 253-296